

Nummer : 2002/69
Datum : 17 september 2002
Aan : De Minister van Economische Zaken

Economierapportage september 2002 ¹

De economische groei in de industrielanden zal door de onrust op de financiële markten tijdelijk vertragen, maar de opleving wordt er waarschijnlijk niet door afgebroken. Het Nederlandse bedrijfsleven kan profiteren van het internationale herstel, maar verliest tegelijkertijd wel veel marktaandeel doordat Nederlandse producten relatief duur zijn geworden. De economische groei van ons land komt dit jaar naar verwachting uit op ½%, om volgend jaar aan te trekken tot 1½%. Door de lage productiegroei loopt de werkloosheid in twee jaar tijd met bijna 150 000 personen op. De inflatie zal naar verwachting afnemen tot 2½% in 2003. Ook de loonstijging neemt af, maar in een trager tempo. Door de conjuncturele tegenwind slaat het begrotingsoverschot dit jaar om in een tekort. Als gevolg van bezuinigingen en inkomstenverhogende maatregelen van het kabinet zal het begrotingstekort volgend jaar naar verwachting niet verder oplopen.

1 De wereldeconomie**Financiële spanningen remmen Amerikaanse groei**

De Amerikaanse groei herstelde zich spoedig na de terreuraanslagen van september vorig jaar, maar is in het tweede kwartaal sterk teruggezakt. Onder invloed van tegenvallende winsten en ernstige boekhoudschandalen daalden de aandelenkoersen scherp. Naar verwachting zal - bij uitblijven van nieuwe incidenten - het vertrouwen later dit jaar terugkeren. Productiviteitsgroei en winsten herstellen zich. Ook de omslag van afnemende naar nu weer toenemende voorraden bevordert de economische groei. Gesteund door een lagere dollarkoers en lage rentestanden versnelt de groei naar verwachting van 2¼% dit jaar naar 3¼% volgend jaar.

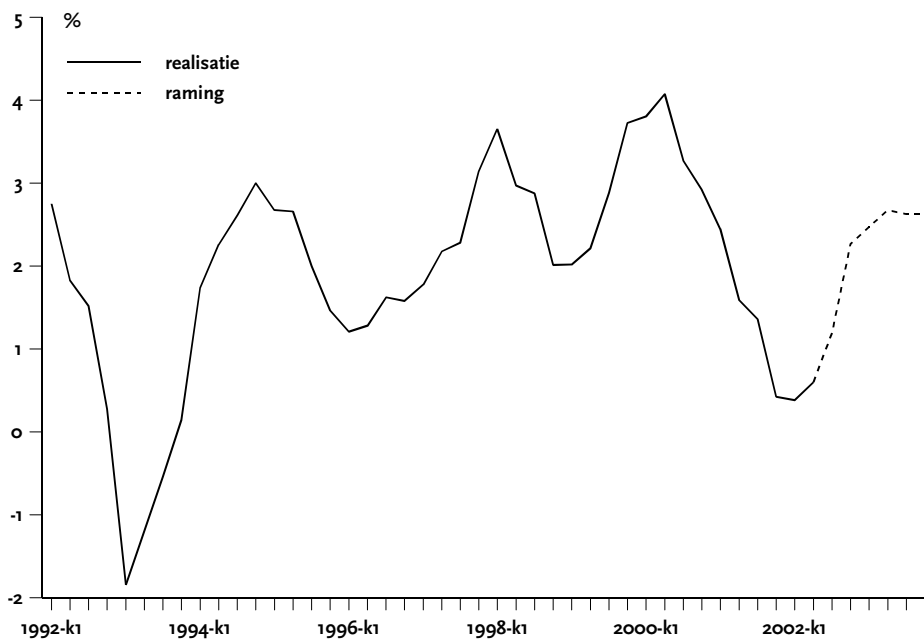
¹ Deze notitie is geschreven op verzoek van de Minister van Economische Zaken, ten behoeve van de Tweede Kamer. Deze economierapportage presenteert de ramingen die zijn gemaakt voor de Macro Economische Verkenning 2003.

Uitvoer trekt Japans herstel

De neergang van de Japanse economie is vrijwel tot staan gekomen dankzij een sterk toenemende uitvoer naar Aziatische landen en de VS. De vraag van gezinnen en bedrijven in eigen land is echter zwak. De investeringen lopen nog steeds terug, maar bij voortgaand winstherstel kunnen ze komend jaar enige groei laten zien. De Japanse overheid heeft nauwelijks nog mogelijkheden om de vraag via de begroting of met renteverlaging te stimuleren.

De opkomende industrielanden vertonen de hoogste economische groei. De productie in overig Azië stijgt dit jaar fors, gedragen door de gezinsconsumptie en een krachtig oplevende buitenlandse vraag naar ICT-producten. Ook in Oost-Europa versnelt de groei. Daarentegen is het productieherstel in Latijns-Amerika tot staan gekomen door financiële problemen in met name Argentinië en Brazilië.

Figuur 1.1 Economische groei per kwartaal eurogebied, 1992-2003^a



^a Groei ten opzichte van hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar.

Herstel Europese economie valt tegen

In het eurogebied komt het groeiherstel moeizaam op gang (zie figuur 1.1). De productiestijging zal dit jaar beperkt blijven tot 1 à 1¼%. De gezinsconsumptie wordt gedrukt door de oplopende werkloosheid en de onverwacht hoge prijzen. Maar de inflatie is op de terugtocht en de euro

stijgt in waarde, wat gunstig is voor de koopkracht van gezinnen en daarmee voor de consumptie in de komende periode.

De daling van de investeringen zal naar verwachting later dit jaar in een stijging overgaan, bij een toenemende afzet en aanhoudend lage rentes. Van de voorraadvorming wordt dit en komend jaar een belangrijke groeibijdrage verwacht. Al met al bedraagt de groeiraming voor het eurogebied voor komend jaar 2½%.

Tabel 1.1 Economische groei, 2001-2003

	2001	2002		2003	
		CPB	CF	CPB	CF
	mutaties per jaar in %				
Verenigde Staten	0,3	2¼	2,4	3¼	3,1
Japan	-0,5	¼	-0,8	1½	1,0
Eurogebied	1,5	1¼	1,0	2½	2,3
Nederland	1,3	½	0,6	1½	2,1

Publicatiedata: CPB - 17 september 2002, en CF (het gemiddelde van de ramingen van een groot aantal instellingen, verzameld door Consensus Forecasts) - 13 september 2002. De Europese Commissie, de OESO en het IMF hebben recentelijk geen ramingen uitgebracht, en hun laatst gepubliceerde ramingen zijn niet meer actueel.

Dynamiek wereldhandel vooral buiten Europa

De wereldhandel is sinds begin dit jaar sterk aangetrokken, eerst en vooral de invoer van de VS en Azië, maar vervolgens ook die van Europa. De handelsgroei blijft naar verwachting ook volgend jaar krachtig. Dit jaar komt de groei gemiddeld uit op 3¾%, om komend jaar te versnellen naar circa 10%. De handelsgroei op de markten die voor de Nederlandse export van belang zijn, blijft dit jaar beperkt tot 2¾%, terwijl voor komend jaar een toename wordt geraamd van 7¾%.

De dollar is mede onder invloed van de financiële schandalen in de VS verzwakt, maar desondanks naar algemeen wordt aangenomen nog overgewaardeerd ten opzichte van de euro. In de raming is voor komend jaar gerekend met een gelijke waarde van euro en dollar. Sinds medio vorig jaar is de concurrentiepositie van de eurolanden hard achteruit gegaan, mede door de goedkoper wordende dollar. Komend jaar uit zich dat in forse marktverliezen. De prijzen die onze concurrenten voor hun producten vragen, dalen dit jaar en volgend jaar met 2¼ respectievelijk 1¾%.

Uitgedrukt in euro's dalen de wereldmarktprijzen sinds de tweede helft van vorig jaar: deze prijzen luiden immers meestal in dollars. Voor dit en komend jaar wordt een aanhoudende

daling voorzien. Zo heeft de sterkere euro ook een positief effect voor ons land: import wordt goedkoper. De door Nederland te betalen invoerprijs daalt naar verwachting met 2% in 2002 en 1% in 2003.

Onzekerheden

Nieuwe boekhoudschandalen of winstcorrecties kunnen de aandelenkoersen langer laag houden dan geraamd. Daardoor zou het vertrouwen en daarmee de bestedingen vooral in de Verenigde Staten maar ook elders worden gedrukt. Bovendien zou dit de financiële problemen in Latijns-Amerika verergeren. Onzeker is ook de dollarkoers. De overwaardering van de Amerikaanse munt kan sneller verminderen dan geraamd, wat de euro nog sterker (lees: duurder) maakt. Dit zou de concurrentiepositie van het eurogebied verder aantasten. Maar ook een op de korte termijn sterkere dollarkoers valt niet uit te sluiten, gezien de wisselende stemmingen over de kracht van de Amerikaanse economie.

Voorts kunnen spanningen in het Midden-Oosten tot fors hogere olieprijsen leiden, met negatieve gevolgen voor de industrielanden. Indien de politieke spanningen leiden tot een oorlogssituatie kunnen de economische gevolgen aanzienlijk ernstiger zijn.

Tenslotte is ook een krachtiger aantrekken van de conjunctuur niet ondenkbaar. Het nu geraamde groeiherstel is tamelijk gematigd in vergelijking met eerdere perioden van opgaande conjunctuur.

2 De Nederlandse economie

Opnieuw vrijwel geen groei in tweede kwartaal 2002

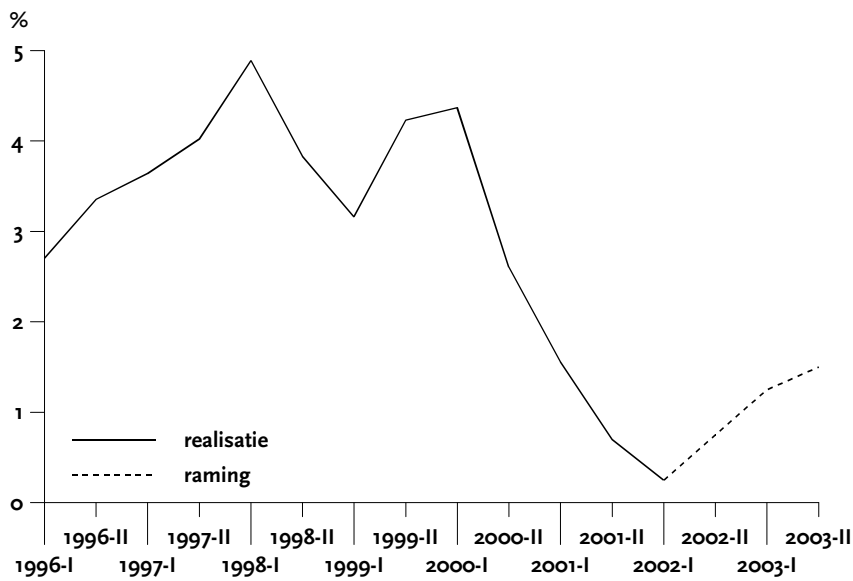
De Nederlandse economie is in het tweede kwartaal (met een kwartaal-op-kwartaalgroei van 0,1%) opnieuw vrijwel niet gegroeid. De economische groei schommelt nu al een jaar lang rond de nul. Vooral de investeringen lieten een sterke daling zien. De uitvoer was nog steeds lager dan een jaar eerder, maar het verschil is al minder dan in het eerste kwartaal. De consumptie neemt nog steeds toe, zij het langzaam.

Voorzichtig herstel vanaf tweede halfjaar

Vanaf de tweede helft van dit jaar verwacht het CPB een bescheiden herstel van de economie (zie figuur 2.1). Vooral de uitvoer zal daaraan bijdragen. Van de consumptie mag niet al te veel worden verwacht, gezien de forse daling van de aandelenkoersen dit jaar en de geringe stijging van het beschikbaar inkomen. De overheidsbestedingen, die dit jaar nog een aanzienlijke positieve bijdrage leveren aan de groei, nemen door de bezuinigingen volgend jaar nauwelijks meer toe. Per saldo bedraagt de economische groei dit jaar naar verwachting ½%, om volgend jaar aan te trekken tot 1½%.

De zogenoemde Consensus Forecasts — een gemiddelde van de verwachtingen van negen Nederlandse financiële instellingen — is voor ons land voor komend jaar wat optimistischer dan het CPB, met een groei van 2,1% in 2003 (zie tabel 1.1). Een verklaring hiervoor kan zijn dat deze instellingen bij het opstellen van hun raming onvoldoende rekening hebben kunnen houden met het voorgenomen kabinetsbeleid, dat een remmend effect heeft op de groei in 2003.

Figuur 2.1 Economische groei per halfjaar, 1996-2003^a



^a Groei ten opzichte van dezelfde periode in het voorgaande jaar.

Producenten prijzen zich uit de markt

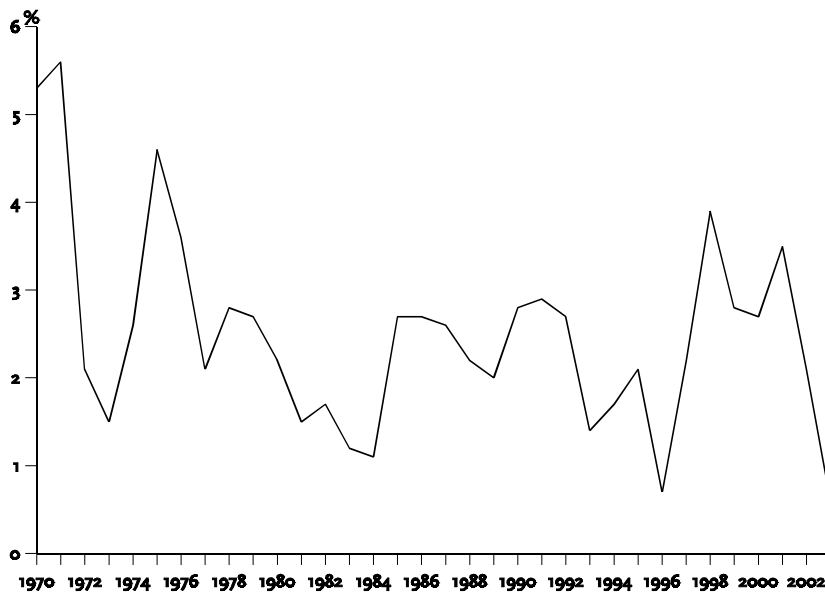
Sinds begin dit jaar laat de wereldhandel een sterke groei zien en daarvan kan de Nederlandse uitvoer profiteren. De uitvoergroei blijft echter achter bij de (voor ons land relevante) wereldhandelsgroei, wat betekent dat het bedrijfsleven marktaandeel verliest aan het buitenland. De voornaamste reden hiervoor is de verslechtering van de concurrentiepositie. De loonkosten stijgen al een aantal jaren harder dan die in andere Europese landen, waardoor ook de prijzen van Nederlandse producten harder stijgen dan wel minder dalen. Dit jaar is daar nog de waardestijging van de euro bijgekomen, waardoor de concurrentiepositie ten opzichte van niet-eurolanden aanzienlijk verslechtert.

Consumptiegroei blijft matig

De particuliere consumptie groeit dit jaar naar verwachting met 1¼%. Het reëel beschikbaar gezinsinkomen neemt slechts in beperkte mate toe, doordat de hoge inflatie de koopkracht van gezinnen uitholt. Daarnaast worden de kooplust en het consumentenvertrouwen geremd door de dalingen van de beurskoersen en de fors oplopende werkloosheid. Voorts hebben consumenten het gevoel dat de invoering van de euro tot sterke prijsstijgingen heeft geleid, sterker dan in werkelijkheid het geval is. Ook dit zal het vertrouwen van consumenten geen goed hebben gedaan.

Volgend jaar zal de particuliere consumptie waarschijnlijk nauwelijks sneller groeien dan dit jaar. Onder de veronderstelling dat de beurskoersen de bodem bereikt hebben, zal het effect van de daling van het aandelenvermogen op de consumptiegroei het komende jaar minder negatief zijn. Het reëel beschikbaar inkomen van gezinnen neemt in de raming voor volgend jaar echter minder toe dan dit jaar, door lagere loonstijgingen, een daling van de werkgelegenheid en een forse lastenverzwaring.

Figuur 2.2 Groei overheidsbestedingen, 1970-2003



Overheidsbestedingen vallen terug

De overheidsbestedingen laten volgend jaar een in historisch perspectief uitzonderlijk lage groei zien (zie figuur 2.2). Tijdens het vorige kabinet namen de uitgaven nog sterk toe doordat meevallers werden gebruikt voor extra uitgaven aan onderwijs en zorg. Volgend jaar zorgen de voorgenomen bezuinigingen ervoor dat de overheidsbestedingen slechts met ½% toenemen. De

bijdrage van de overheidsbestedingen aan de economische groei, die in de periode 1998-2002 gemiddeld nog ruim ½%-punt bedroeg, zal volgend jaar vrijwel geheel wegvallen.

Investerings dalen

Net als vorig jaar zullen de bedrijven dit jaar hun investeringen terugschroeven. Door de stagnerende productiegroei in de marktsector lopen de bezettingsgraden terug, wat de noodzaak tot het doen van investeringen vermindert. Ook de winsten zullen dit jaar verder afkalven, hetgeen een drukkend effect heeft op de investeringen. Het voor komend jaar verwachte herstel van de productie en de winstgevendheid is zeer bescheiden, zodat ook dan van een groei van de investeringen waarschijnlijk nog geen sprake zal zijn.

Tabel 2.1 Kerngegevens 2001-2003^a

	2001	2002	2003	2002-I	2002-II	2003-I	2003-II
	mutaties per jaar in %						
Bruto binnenlands product (volume)	1,3	½	1½	¼	¾	1¼	1½
Particuliere consumptie (volume)	1,2	1¼	1½	1¼	1	1½	1¾
Bedrijfsinvesteringen (volume)	- 2,1	- 2¼	0	- 2¼	- 2¼	- ¼	0
Uitvoer van goederen (volume)	0,9	1¼	5¾	- 1¾	4½	5	6½
Werkgelegenheid in personen	2,0	½	- ¼	¾	¼	0	- ¼
Werkloosheid (niveau, %)	3,3	4	5				
Consumentenprijsindex (CPI)	4,5	3½	2½				
Contractloon marktsector	4,5	3¾	3¼				
Arbeidsinkomensquote (niveau, %)	83,9	85	84½				
EMU-saldo (niveau, % BBP)	0,1	- 0,5	- 0,4				

^aGroei ten opzichte van dezelfde periode in het voorgaande jaar.

Krapte arbeidsmarkt neemt in rap tempo af

De krapte op de arbeidsmarkt is in rap tempo aan het verdwijnen. Begin dit jaar nam de werkgelegenheid minder toe dan het arbeidsaanbod, met als resultaat een flink oplopende werkloosheid. Dit jaar neemt de werkgelegenheid nog licht toe, maar dit komt volledig door de forse banengroei in de collectieve sector (met name in de zorg). De werkgelegenheid in de marktsector neemt dit en volgend jaar af, door de zwakke productiegroei en de lage winstgevendheid. Ook het aantal openstaande vacatures is al een tijdje aan het dalen. De verwachting is dat de werkloosheid verder zal stijgen tot circa 5% van de beroepsbevolking in 2003, oftewel een toename van bijna 150 duizend personen in twee jaar tijd.

Inflatie neemt af..

In augustus kwam de inflatie uit op 3,3% op jaarbasis, hetgeen beduidend lager is dan vorig jaar en begin dit jaar. Gemiddeld zal de inflatie dit jaar waarschijnlijk uitkomen op 3½%. De arbeidskosten leveren de grootste bijdrage aan de inflatie. Volgend jaar zal de inflatie naar verwachting verder afnemen tot 2½%. De sterk gestegen euro zorgt voor lagere invoerprijzen en de arbeidskosten per eenheid product nemen af door een stijging van de arbeidsproductiviteit.

...en de loonstijging ook

De loonstijging neemt ook af, maar in een langzamer tempo dan de inflatie. Momenteel is voor tweederde van de werknemers in de marktsector een cao voor 2002 overeengekomen, met een gemiddelde loonstijging van 3,6%. Voor de overige cao's wordt uitgegaan van een vergelijkbaar percentage. Inclusief overloopeffecten zullen de contractlonen dit jaar naar verwachting met 3¾% toenemen. Volgend jaar zal de loonstijging waarschijnlijk verder afnemen tot 3¼%. De lagere inflatie en de oplopende werkloosheid hebben een matigende invloed. De lastenverzwaring heeft daarentegen een opwaarts effect, omdat werknemers daarvoor gecompenseerd willen worden in hun loon. Door de lastenverzwaring lijden werknemers volgend jaar ondanks de reële contractloonstijging een koopkrachtverlies van ongeveer 1%.

Ter bevordering van een meer gematigde loonontwikkeling stelt het kabinet 0,5 mld euro beschikbaar voor lastenverlichting als een centraal akkoord tot stand komt waarin loonmatiging wordt overeengekomen.

Begrotingsoverschot slaat om in tekort

De conjuncturele teruggang laat de overheidsfinanciën niet ongemoeid. Door hogere uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen en lagere belastingontvangsten slaat het begrotingsoverschot dit jaar om in een tekort. Dankzij de door het kabinet voorgenomen bezuinigingen en lastenverzwaring blijft het tekort volgend jaar beperkt tot 0,4% van het BBP. Zonder deze maatregelen zou het tekort verder zijn opgelopen.